

Mubina Moker

‘ATTAROVO RASKRIVANJE VLASTITE BITI

Rezime

*Ono što izgubio si, ako izgubio si
To u tebi je, ti sam zastor si.*¹

Traganje za vlastitim jastvom, za putevima ozbiljenja istinskog čovjeka (*Ensān-e haqīqī*) skritog u najtananim dubinama čovjekove intime bilo je predmetom pažnje većine iranskih velikana sufizma 12. st. kojima svakako pripada i Feriduddin ‘Attar, jedan od najvećih pjesnika mistične poezije. Autor u tekstu nastoji prikazati ‘Attarovo duhovno iskustvo u raskrivanju vlastite biti manifestirano kroz mistično putovanje *Salik-e Fikreta* (*Sālek-e Fekrat*), junaka njegovog poetskog djela *Mosibatnāme* (*Mosibatnāme*).

Ono što je u 12. st. (6. st. h.) bilo predmetom pažnje većine iranskih mislilaca i velikana sufizma od Ajnul-Kuzata Hamadanija (*‘Ein al-Qozāt Hamadānī*) preko Ahmeda Gazalija (Ahmad azālī), Suhraverdija (Sohrawardī) i Nedžmuddina Kubraa (*Nağm*

¹ Ferīd ad-Dīn ‘Attar, *Mosibatnāme, Enteshārāt-e Zawwār*, Teheran, 1380. h.l., str. 355.

ad-Dīn Kobrā) a čije naznake nalazimo nešto ranije kod Ibn Sinaa (*Ebn-e Sīnā*) u poslanicama “Živi sin Budnoga” (*Hay ibn Yaqzān*) i Kazivanje o ptici (*Resālet at-Tair*) te Ebu Hamida Gazalija (*Abū Hāmed □ azālī*) u djelu “Oživljavanje vjerskih znanosti” (*Ehyā ’ulūm ad-dīn*) i njegovoj skraćenoj verziji na perzijskom jeziku “Alhemija sreće” (*Kīmīyā-ye sa’ādat*) jeste traganje za savršenom ljudskom zbiljom koja se manifestirala kroz različite nazive: “svjedok na nebu” (*šāhed-e āsamānī*), “svjedok iz svijeta skrivenog” (*šāhed-e □ eibī*) i sl. u skladu sa osobenim duhovnim iskustvom svakog od njih. Sasvim je prirodno da je i jedan od najvećih pjesnika iranske mistične poezije koji je, mogu slobodno ustvrditi, prije svega bio arif a tek potom pjesnik, Feriduddin ‘Attar Nišaburi (*Farīd ad-Dīn ‘Attar*) bio pod utjecajem misaonog sustava svojih suvremenika Nedžmuddina Kubraa, Suhraverdija, Ibn Arebija. Osnovni motiv njegove dvije mesneviye “Govor ptica” (*Manteq at-Tair*) i “Musibetnama” (*Mosībatnāme*) (Knjiga o tegobama duhovnog puta) kojeg on obrađuje sa različitih aspekata i čija nit se nazire u velikom broju stihovanih, didaktičkih priča obrađenih u spomenuta dva djela jeste susret sa vlastitim jastvom. Ako uzmemo u obzir da staza mistikovog duhovnog rasta ima tri razine: šeri’at (*šeri’at*), tarikat (*tarīqat*) i hakikat (*haqīqat*), onda djelo “Govor ptica” možemo promatrati u svjetlu druge razine-tarikata, dok djelo “Musibetnama” kontemplira duhovno iskustvo na razini hakikata. “Musibetnama” predstavlja vrhunac ‘Attarovog mističnog putovanja i njegovo izrastanje u svjetlosnog čovjeka.

Putnik koji se odvažio na teško i tegobno duhovno putovanje, kao što se iz naslova knjige da naslutiti, nazvan je simboličnim imenom *Salike Fikret* (*Sālek-e Fekrat*) (Duhovni putnik kroz misao). *Salike Fikret* zapravo je simbol duše (*ḡān*) koja na kraju duhovnog uspinjanja stiže do same sebe i sjedinjenje sa dušom kraj je njegovog duhovnog puta; onom dušom koja je ljudska zbilja, mikrokosmička zbilja (*haqīqat-e ensān*) ali je istodobno i makrokosmička zbilja (*haqīqat-e ḡehān*), koja je izvorno mjesto i ishodište svih stvari. Ona je ona koja traga (*tāleb*) za Bogom razotkrivajući u tom traganju svoje beskonačne oblike koji su potencijalno bili skriveni u njoj i poimajući da je objekat potrage Bog neodvojiv od nje same. Ona je ta skrivena svjetlost u čovjeku. *Salike Fikret*, dakle, hrli

u susret svojem nebeskom egu (*man-e bartar*, *Alter Ego*) koji je upravo onaj božanski dah što ga je Bog udahnuo Ademu prilikom stvaranja. Duhovno iskustvo o kojem govori ‘Attar vezano je za svijet otkrovenja (*‘ālem-e kašf*). Stoga se i priča “Musibetname” ne dešava u pojavnome svijetu. To je duhovno putovanje svijetom otkrovenja (*‘ālam-e kašf*), a sam *Salike Fikret* je zapravo ono što on kontemplira, njegova promišljanja u skladu sa razinom duhovnog zrenja, znači nije materijalna osoba. Njegovo promišljanje nije nastalo razumskom spoznajom nego je plod zikra. Razumsko promišljanje temelji se na stečenom znanju (*‘elm-e kasbī*), ali kontemplacija koja je plod zikra vezana je za nadhnuće (*elhām*) iz svijeta skritosti (□ *eib*), a pošto je srce (*qalb*) Prijestolje mikrokosmosa, organ i mjesto povezivanja sa nadosjetilnim svijetom, otuda je i središte zikra mistikovo srce. Promišljanje koje izranja iz mistikovog srca rezultat je otvaranja srčanog vida (*basīrat*) i u konačnici u skladu sa duhovnim napretkom finih, suptilnih središta (*latīf*).

Uspinjanje duhovnim prostranstvima teče preko 40 postaja (*maqām*) obzorjima nadosjetilnih i svjetova čovjekovog bića. Razgovor *Salike Fikreta* sa svjetovima odvija se suptilnim jezikom stanja (*hāl*). Njegovo duhovno putovanje počinje od Džibrila, najodabranijeg i Meleka Objave. *Salike Fikret* koji snagom srčanog vida kontemplira beskonačne oblike božanskih teofanija čiji je jedan vid i Džibril kroči u susret svom Alter Egu kako bi strgao i taj posljednji zastor što ga dijeli od Istinske zbilje. Stoga njegovo putovanje i počinje sa Džibrilom a završava se poniranjem u vlastitu dušu. Tokom tog putovanja njemu se raskrivaju najsuptilniji, najuzvišeniji svjetovi, ali i najniže razine poput svijeta džinova i šejtana, da bi se uzdigao do razine čovjeka a odatle nastavio uspinjanje svjetovima sedam velikih poslanika. Možemo reći da susret ‘Attarovog *Salike Fikreta* sa Ademom, Nuhom, Ibrahimom, Musaom, Davudom, Isaom i Muhammedom svoga bića predstavlja naznake fiziologije svjetlosnog čovjeka, koju će kasnije detaljno razraditi ‘Alaoddevle Samnani (*‘Alaoddawle Samnānī*) u 13. st.² U skladu sa vlastitim duhovnim stupnjem *Salike Fikret* razotkriva

² Vidjeti: Henry Corbin, *Svjetlosni čovjek u iranskom sufizmu*, preveo Rešid Hafizović, Sarajevo, 2003., str. 211-246.

sedam profinjenih središta (*latīfa*) svoga bića od kojih svako simbolizira jednog od poslanika. Kada *Salike Fikret* u svom duhovnom rastu dosegne muhammedansku zbilju, preostaje mu još pet mekama na koje ga upućuje Muhammed, a.s.: izvanjska osjetila (*hess*), predodžbe (*xiyāl*), intelekt (*‘aql*), srce (*del*) i, konačno, duša (*ğān*). (Kod Nedžmuddina Kubraa umjesto dva posljednja imamo duh (*rūh*) i nadsvijest (*serr*, tajanstvo).

*U tvom biću imaš pet postaja
Bit tvoja u tebi je slijeva i desna*

*Prva postaja osjetila a druga predodžbe su
Treća od njih razum, mjesto prazne priče je*

*Četvrta postaja stanište srca je
A peta duša, put do nje težak je*

*Nefs svoj kad ovako upoznaš
Dušu za spoznaju Hakka dat ćeš.³*

U Poslanikovim riječima skrivena je uputa za raskrivanjem vlastitog jastva (*man-e bartarī*) kao posljednjeg zastora i uranjanja vlastite svjetlosne duše u Dušu svijeta.

*Junak priče kad u more duše
Smjelo uroni i sav duša postade*

*Kad dušu svoju straga, sprijeda vidje
Oba svijeta sjenom bića svoga vidje*

*Svo traganje, trud i napor, sve što bješe
Svu odanost, čežnju, zavjet svaki što bješe*

³ Ferīd ad-Dīn ‘Attar, *Mosībatnāme, Enteshārāt-e Zawwār*, Teheran, 1380. h.l., str. 310.

*Svu začudnost onu u svakome trenu
Sve vapaje, uzdahe i žalost njegovu*

*Ne u tijelu već u duši vidje on
Ni dušu više ne vidje, Džannana vidje on⁴*

U spomenutim stihovima reflektira se učenje o ljubavi (‘ešq) Nedžmudinna Kubraa o tome da, kada u mistiku naraste svjetlosna supstanca do najviših ozračja, ona hrli u susret sebi sličnome tj. božanskom svjetlu, i u tom spajanju dviju svjetlosti manifestira se božanska forma ljubavi u kojoj se briše odnos zaljubljenik (‘ašeq) i Voljeni (Ma šūq). ‘Ašik koji je naizgled trak svjetla ili kap mora kada razotkrije svjetlosnog čovjeka u sebi, postaje sunce i more i Duša svijeta.

Ebu Ali Tusi (Bū ‘Alī Tūsī) pitao je Mir Kariza (Mīr Kārīz) da li je duhovno putovanje kretanje od Boga ka robu ili obratno od roba ka Bogu? A ovaj odgovara da je to putovanje od Boga ka Bogu jer osim Njega ne postoji ništa drugo:

*Reče put od Boga robu ni’ obratan je
Taj put, znaj sigurno, od Boga Bogu je*

*Samo Dust postoji, zar sem Njega išta je
Pa kad Dust hakikat je, put od Njega Njemu je*

*Samo On postoji, drugi kad bi i bio
Putnik taj opet od Njega Njemu bi hrlio⁵*

I tim činom uranjanja dviju svjetlosti jedne u drugu ozbiljuje se najviša razina: mekam potpunog duhovnog siromaštva (faqr) na kojem se vizualizira crna boja.⁶ ‘Attar u svom proznom djelu “Životopis evlija” (*Tazkerat*

⁴ Ibid., str. 357.

⁵ Ibid., str. 360.

⁶ Usporedi: Henry Corbin, *Svjetlosni čovjek u iranskom sufizmu*, preveo Rešid Hafizović, Sarajevo, 2003., str. 138-144 i 175-209.

al-Awliyā) u poglavlju o šejhu Harekaniju (*Abū al-Hasan Xaraqāni*) kaže da su šejha pitali 'šta je obilježje fakra'? A on je odgovorio 'to da srce bude crno'. Na upit 'šta znače ove riječi' šejh Harekani rekao je: "To da nakon crne nema druge boje."⁷ Isti motiv susrećemo i u 'Attarovoј "Esrarnami" (*Asrārnāme*), (Knjiga tajni):

*Ovako reče ono more puno nura
Što Harekan mjesto mezara je njegova*

*Da u svijetu siromaha onaj savršen je
Što mu srce od fakra crne boje je*

*Ovo ću ti objasniti, ti ne ljuti se
Da poslije crne druge boje nije.⁸*

Crna boja simbolizira crnu ružu⁹ kao vrhunac duhovne spoznaje koju svaki čovjek nosi u sebi, naravno, sklopljenih latica. Koliko će ona rasklopiti laticice, ovisi o tome koliko osoba ponaosob ima odvažnosti i hrabrosti da se zaputi na duhovno putovanje dolinama vlastite nutrine, jer samo tako se u čovjeku ozbiljuje temeljni irfanski postulat:

Ko spozna sebe (svoju dušu) spoznao je svoga Gospodara Boga. ♦

⁷ Ferīd ad-Dīn 'Attar, *Tazkerat al-'Awliyā*, *Entešārāt-e Asātīr*, Teheran, 1379. h.l., str. 742.

⁸ Ferīd ad-Dīn 'Attar, *Asrārnāme*, *Entešārāt-e Zawwār*, Teheran, 1361. h.l., str. 113.

⁹ Vidjeti: Rešid Hafizović, *Temeljni tokovi sufizma*, Bemust, Sarajevo, 1999., str. 337-350.

Abstract

*What you have lost, if you have lost,
Is within you, you are yourself the veil.*

(Farid ad-Din 'Attar, *Musibatnama*)

The quest for one's own self, for the path of realization of the true man (*insan haqiqa*) concealed in the innermost secret depths of the individual was a concern of the majority of the great figures of Iranian Sufism of the twelfth century, one of whom beyond doubt was Farid ad-Din 'Attar, one of the greatest of mystic poets. This paper seeks to set out 'Attar's spiritual experience of self-discovery as revealed in the mystical journey of *Salik-e Fikreta*, the hero of his poetical work *Musibatnama*.